

**Hedehøg
i Sydvestjylland
Ynglesæsonen 2004**

Dansk Ornitologisk Forening

**Lars Maltha Rasmussen
september 2004**

Datablad

Titel: Hedehøg i Sydvestjylland ynglesæsonen 2004
– arbejdsrapport fra "Projekt Hedehøgen"

Forfatter: Lars Maltha Rasmussen

Udgiver: Dansk Ornitologisk Forening

Projektansvarlig: Henning Heldbjerg

Bedes citeret: Rasmussen, L.M. 2004: Hedehøg i Sydvestjylland
ynglesæsonen 2004. – Dansk Ornitologisk Forening

Kan rekvireres hos: Dansk Ornitologisk Forening
Vesterbrogade 138–140
1620 København V
Tlf.: 33 31 44 04
email: dof@dof.dk

Lindet Statsskovdistrikt
Skovridervej 1
6510 Gram
74 82 61 05
email: lindet@sns.dk

Indholdsfortegnelse

1. Indlednings	1
1.1. Baggrund	1
1.2. Projektets formål	1
1.3. Projektets udførelse	1
2. Undersøgelsens forløb i 2004	2
2.1. Arbejdsfordeling	2
2.2. Metodik	2
2.3. Hedehøgens træk og forekomst i Danmark	3
2.4. Resultater af ynglesæsonen 2004	3
2.5. Prædation	3
2.6. De forskellige faser i ynglecyklus	4
2.7. Yngleudbredelsen	5
2.8. Antallet af ynglepar	6
2.9. Ynglesucces	7
2.10. Høstens forløb i 2004	9
2.11. Overvågningen af reder i dyrkede marker	9
2.12. Presse- og informationsaktiviteter	10
2.13. Hollandske undersøgelser	10
3. Internationale forpligtelser	11
3.1. Hedehøgens beskyttelsesmæssige status	11
3.2. Hvordan opnås en gunstig bevaringsstatus?	13
4. Sammenfatning og konklusioner	15

1. Indledning

1.1. Baggrund

Hedehøgen er blandt de sjældneste rovfugle, der yngler i Danmark. Siden 1970'erne har antallet af ynglepar været 25-50. Tyngdepunktet for udbredelsen er ved Vadehavet. Enkelte par yngler årligt i Nordjylland.

Siden begyndelsen af 1990'erne har hovedparten af yngleføremønstrene været i dyrkede marker. Dette er en udvikling som også har fundet sted i Slesvig-Holsten, Niedersachsen og Holland hvor de nærmeste forekomster af Hedehøge findes.

Da Danmark i hht. EF-fuglebeskyttelsesdirektivet er forpligtet til at sikre at bl.a. Hedehøg har en såkaldt gunstig bevaringsstatus, har Miljøministeriet påtaget sig ansvaret for at sikre beskyttelsen af arten. Dette initiativ skal ses på baggrund af den aftale som Miljøminister Hans Christian Schmidt og Dansk Ornitologisk Forening indgik i november 2003 om samarbejde om beskyttelse af truede fugle 2004-2006.

I juni 2004 er underskrevet en samarbejdsaftale om "Projekt Hedehøg". Aftaleparterne er Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, ved Lindet Statskovdistrikt, Ribe Amt, Sønderjyllands Amt, Dansk Ornitologisk Forening og Dansk Landbrug. Aftalen om beskyttelsen af Hedehøg gælder i perioden 2004-2008.

1.2. Projektets formål

Formålet med aftalen er at sikre en bedre beskyttelse af ynglende Hedehøg i dens hovedudbredelsesområde i Sydvestjylland gennem registrering af reder og information til lodsejere og forpagtere om redernes placering, herunder at anbefale hensigtsmæssige driftstiltag i forhold til Hedehøgen. Desuden udarbejdes generel information om Hedehøgen samt om hvilke hensyn man kan tage til den i landbrugsdriften.

1.3. Projektets udførelse

Projektet er en opfølgning af "Projekt Red Hedehøgen" der startede i 1995 som et samarbejde mellem Dyrenes Beskyttelse og Dansk Ornitologisk Forening. Det tidligere projekt til beskyttelsen af Hedehøg fandt sted i årene 1995-1998 og 2000-2002.

Dette projekt udføres af DOF's projektmedarbejder der som hovedopgaver har at lokalisere reder og vejlede i beskyttelsen af disse, samt udarbejde en rapport over resultaterne.

Hvor der har været risiko for at ungerne var truet af høstarbejdet, er lodsejeren blevet kontaktet og oplyst om Hedehøgens tilstedeværelse i markerne og den risiko høstarbejdet dermed udgør for fuglene. Der er informeret om, hvordan ungerne rent praktisk kan beskyttes under høstarbejdet, og projektmedarbejderen har tilbudt at afmærke reden.

Pressen er blevet informeret via en pressemeddelelse og der har været kontakt til Radio Syd og TVSyd. Der er ikke uddelt informationsmateriale til landmænd og andre interesserede, da en ny informationsfolder ikke har kunnet udarbejdes inden sæsonen. Dog er der uddelt fotos og eksemplarer folderen fra det tidligere projekt.

For at kunne vurdere projektets betydning for bestandens overlevelse er der også indsamlet oplysninger vedrørende Hedehøgens ynglebiologi f.eks. antallet af ynglepar, ungeproduktion og habitatvalg herunder afgrødetyper og høsttidspunkter.

2. Undersøgelsens forløb i 2004

2.1. Arbejdsfordeling

Arbejdsopgaverne i forbindelse med Projekt Red Hedehøgen – 2004 var fordelt således:

Feltarbejde, afrapportering: Lars Maltha Rasmussen, DOF.

Kontakt til lodsejere: Gunnar Jespersen, Dansk Landbrug, Peter Borgen, Dansk Landbrug, Lars Maltha Rasmussen, DOF.

Kontaktpersoner i amterne: Aksel Voigt, Sønderjyllands Amt, Bent Albæk, Sønderjyllands Amt, John Frikke, Ribe Amt.

Kontaktperson i Skovdistriktet: Jeppe Ebdrup.

Projektansvarlig i DOF: Henning Heldbjerg.

Foruden ovennævntes indsats skal følgende takkes for at have været værter for hedehøge eller at have bidraget med oplysninger eller for venlig imødekommenhed i forbindelse med projektet: Jens Peter Lautrup Andersen, Keld Bakken, Gunde Marie Bentin, Phillip Bucka, Frank Carstensen, Kurt Christensen, Nis Christensen, Michael Clausen, Kristian Bendix Drejer, Jeppe Ebdrup, Erik Ehmsen, Einar Flensted-Jensen, John Frikke, Iver Gram, Anna H. Hansen, Nicolai Hansen, Henrik Refslund Hansen, Søren K. Hansen, Jens Peder Hounissen, Jørgen Jørgensen, Marie Knudsen, Niels Knudsen, Claudi Kulmbak, Hans Chr. Lund, Peter Nicolaisen, Jens Nissen, Hans Vodder Nissen, Birge Petersen, Karen Nitschke, Hans V. Sønnichsen, Leon Sønnichsen, Ole Thorup og Egon Westergaard.

Ben Koks, Groningen, takkes særskilt for informationer og diskussioner samt beværtning i forbindelse med studiebesøg i Holland og Niedersachsen.

2.2. Metodik

Man kan inddele Hedehøgens yngleperiode i fire perioder: Etablering, rugeperiode, tidlig ungeperiode og endelig sen ungeperiode/udflyvning. Feltarbejdet blev tilrettelagt i forhold til disse.

Fra ankomsten omkring månedsskiftet april/maj til slutningen af maj, hvor territorierne dannes og reden bygges er Hedehøgene meget synlige. De ses ofte flyvende sammen lavt over det valgte territorium og der ses parringsflugt, redebygning og parring. I denne periode blev områder, hvor der yngede Hedehøge i 2002, besøgt og evt. aktivitet blev registreret.

I rugeperioden er det vanskeligere at registrere yngleparrene. Hunnen ruger og forlader kun sjældent reden medens hannen fouragerer langt fra reden og kun kommer til denne få gange om dagen for at aflevere bytte til hunnen.

Efter klækning dvs. i perioden efter den 25. juni øges antallet af bytteafleveringer og de første 2–3 uger opholder hunnen sig stadig ved reden. På dette tidspunkt er det nemmest at lokalisere reden, idet der med hyppige mellemrum er aktivitet ved reden i form af bytteaflevering fra hanner og fodring på reden. I denne periode besøgte alle lokaliteter, hvor der i etableringsfasen var set Hedehøge, ligesom lokaliteter, hvor der i tidligere år havde ynglet Hedehøge atter blev besøgt. Alle reder i afgrøder blev forsøgt lokaliseret og indtegnet på kort. Senere i ungeperioden, når ungerne har fået kropsfjer, og derfor selv kan holde varmen, forlader hunnen også reden for at søge bytte og ses derfor længere fra reden. I denne periode fulgtes de registrerede ynglepar tæt, både med hensyn til resultatet af yngleforsøget dvs. udflyvne unger, og for at overvåge afgrødernes modenhed med

henblik på at kunne gribe ind, hvis høsten skulle sætte ind, inden ungerne var flyvefærdige.

Det har været af afgørende betydning for projektet at det har været muligt for DOF's projektmedarbejder at kunne benytte sig af kontaktpersonerne i Dansk Landbrug, i forbindelse med flere henvendelser til lodsejere eller brugerne. Dette samarbejde har endvidere ført til en meget god pressedækning af aktiviteterne i projektet.

Det har endvidere været af stor værdi for DOFS projektmedarbejder, at kunne få hurtig og præcis tilbagemelding om ejerforhold fra amternes medarbejdere.

2.3. Hedehøgens træk og forekomst i Danmark

Hedehøgen overvintrer i det centrale Afrika syd for Sahara og ankommer til ynglepladserne fra slutningen af april til begyndelsen af maj. Æglægningen starter omkring midten af maj og rugetiden er ca. 4 uger. Ungerne bliver flyvefærdige efter 4–5 uger, normalt fra slutningen af juni til midten af juli. De voksne fugle forlader landet igen omkring midten af august efter at ungerne er blevet selvstændige, mens ungfuglene ses til ind i september.

Hedehøgen indvandrede til Danmark i begyndelsen af 1900-tallet og bestanden kulminerede i 1930'erne og 1940'erne med 350–400 ynglepar. På dette tidspunkt ynglede de fleste par på heder, i hedemoser og i de nyplantede nåletræsplantager, der dækkede store arealer i det vestlige Jylland. I dag er arten overvejende knyttet til marsken i Vadehavsregionen, hvor den yngler dels i rørsump, dels i dyrkede marker med vintersæd.

Benyttelsen af dyrkede marker som ynglebiotop er af nyere dato – således at en væsentlig del af bestanden i dag yngler i dyrkede marker, mens dette kun undtagelsesvis forekom før 1987. Da høsten af vinterafgrøderne begynder omtrent samtidig med at Hedehøgenes unger er flyvefærdige, og nogle år lidt før, medfører denne adfærd, at en betydelig del af ungerne visse år er i fare for at blive dræbt under høstarbejdet – dette var baggrunden for opstarten af Projekt Red Hedehøgen i 1995.

2.4. Resultater af ynglesæsonen 2004

Der er i alt registreret 26 par Hedehøge. Derudover har der været faste fugle tilstede i Ribemarsken og Ballummarsken der indikerer yngleforsøg af yderligere 4 par. Således at det samlede antal vurderes at have været 30 par. Af 26 par ynglede 19 par på dyrkede arealer med vinterafgrøder eller græs. Tre par ynglede i moseområder, medens redehabitaten er ukendt for de resterende 4 reder. I alt 11 reder i afgrøder blev mærket af efter aftale med ejeren. Alle unger i de afmærkede reder var flyvefærdige før høst.

2.5. Prædation

Der blev med sikkerhed konstateret prædation af 4 reder med det resultat at yngleforsøget blev opgivet. En rede blev præderet af ræv under rugningen. Denne rede var placeret i en græsmark. Det er sandsynligt, at det forhold at reden blev markeret, har medført at en ræv har fulgt sporene til reden. Dette bør undgås ved fremover at have mulighed for at indhegne fundne reder med elhegn.

Yderligere en rede blev præderet af ræv med næsten flyvefærdige unger. Denne rede lå 75 meter fra Møllerne i Ballummarsken, hvor mange personer færdedes især i ungetiden. Det blev bl.a. iagttaget ved en lejlighed at lystfiskere opholdt sig ca. 50m fra reden i flere timer. Da reden blev fundet, var kornet trampet ned i et større område omkring reden, hvilket tyder på gentagne menneskelige besøg ved reden. Dette har medført en øget risiko for prædation.

Yderligere en rede med ca. 14 dage gamle unger blev sandsynligvis præderet af Rørhøg. Det er ikke sandsynligt, at dette skyldes menneskelig forstyrrelse ved reden. En nærliggende rede i samme mark producerede fire flyvefærdige unger.

Derudover blev en eller flere unger præderet af ræv i en rede i raps ved Ballum. Iagttagelser af flyvefærdige unger tyder på at ikke alle unger blev præderet. Normalt yder rapsmarker god beskyttelse mod ræv men denne rapsmark var forholdsvis åben. Det er derfor muligt, at færdslen i forbindelse med den nødvendige lokalisering af reden har været en medvirkende årsag til prædation.

Det må konkluderes, at det i flere tilfælde vil være nødvendigt at kunne hegne reder effektivt for at undgå efterfølgende prædation når reden er blevet lokaliseret. Dette bør gøres med et strømførende hegn og transportabel støder.

2.6. De forskellige faser i ynglecyklus

Antallet af ynglepar, deres fordeling og ynglesucces m.v. er opgjort på baggrund af 162 egne observationer af Hedeheg samt yderligere enkelte oplysninger fra anden side.

Hedehegenes ankomst og etablering

De første Hedehege blev set på ynglepladserne hhv. den 17. april i Tøndermarsken, den 23. april på Rømø, og den 24. april i Ballummarsken.

Registreringsindsatsen i denne periode var ikke optimal, dels da der ikke var kendskab til forekomsten af ynglepar i 2003, og dels da de kontraktmæssige forhold ikke kom på plads i tilstrækkeligt god tid.

Der blev dog i etableringsperioden i løbet af maj registreret 15 par. Der blev i denne periode modtaget en enkelt observation fra en ornitolog, som hjalp til at lokalisere to par i Ribemarsken.

På Rømø blev der ynglesæsonen igennem registreret en han og en hun, overvejende på den sydlige del af Rømø. Denne forekomst regnes som et ynglepar. Iagttagelser i begyndelsen af maj tyder på at der har været et ynglepar i et ret tørt tagrørsområde på selve Rømø Sønderland.

Den samlede bestand eller det samlede antal yngleforsøg vurderes ud fra antallet af sandsynlige eller sikre par. I etableringsperioden regnes par for sandsynlige eller sikre hvis de har udvist territorial adfærd, bytteskift, parring eller redebygning.

Rugeperioden

Der blev yderligere registreret 5 par i rugetiden. Det drejede sig især om parrene ved Ballum og Hjerpsted. Par der først lokaliseres i rugetiden vurderes som sandsynlige eller sikre hvis der iagttages bytteskifte parring eller redebygning mobning af rovdyr og fugle eller hvis reden findes.

Ungeperioden

I alt 5 par blev først registreret i ungeperioden. Yderligere indikation af yngleadfærd kan være fodring på reden eller fund af rede med unger.

Udflyvning

I 2004 kom de succesfulde par overvejende ret tidligt i gang med rugningen. Det betød at hovedparten af ungerne kom på vingerne inden udgangen af juli. Feltarbejdet sluttede med de sidste observationer af flyvefærdige unger d. 7. august, hvilket er usædvanligt tidligt. Der er tidligere registreret unger der først fløj af reden så sent som d. 22. august.

To par som forsøgte at yngle sent men som begge opgav, ville have haft de sidste flyvefærdige unger omkring d. 15. august.

Yderligere indikation af yngleadfærd kan være udflyjning unger. Det er dog ofte vanskeligt på afstand at afgøre det samlede antal unger i et kuld.

2.7. Yngleudbredelsen

Af de i alt 26 registrerede ynglepar er redeplaceringen kendt for de 22 par. Den største koncentration af ynglepar fandtes i Ballummarsken (Fig. 1). Dertil kommer, at der særligt

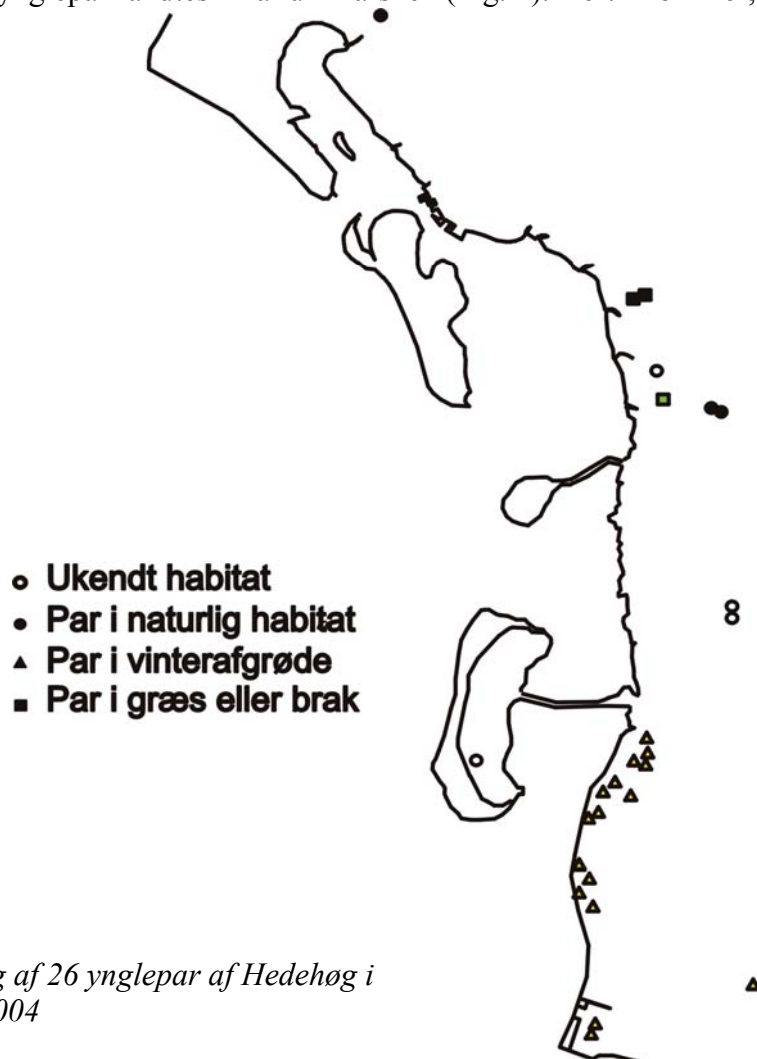

Fig. 1: Fordeling af 26 ynglepar af Hedeheg i Sydvestjylland 2004

i Tøndermarsken sandsynligvis er overset nogle par, idet området ikke blev overvåget i etableringsperioden. Observationer i etableringsperioden og rugeperioden tyder dog på, at yderligere enkelte par kan have været til stede. Samlet vurderes det, at der har ynglet 30 par i Sydvestjylland i 2004.

I Slesvig–Holsten er udbredelsen af Hedehegen inden for de seneste år blevet koncentreret i en smal zone langs Vadehavet eller lige syd for den dansk-tyske grænse (Fig. 2).

2.8. Antallet af ynglepar

I 2002 blev antallet af ynglepar opgjort til 38-42 par. I perioden 1995-2002 har registreringerne varieret mellem 21 og 48 par med en svag negativ tendens (Fig. 3).

Der blev i 2004 registreret 16 par i ungeperioden. Der blev registreret flyvefærdige unger fra 13 kuld. Til sammenligning var tallene hhv. 7 kuld i 2002 og 10 kuld i 2001. Der foreligger ikke tal fra 2003.

Den seneste bestandsopgørelse fra Slesvig-Holsten er fra 2003 hvor der yngede 42 par Hedeøg mod gennemsnitligt 58 par i perioden 1997-2003.

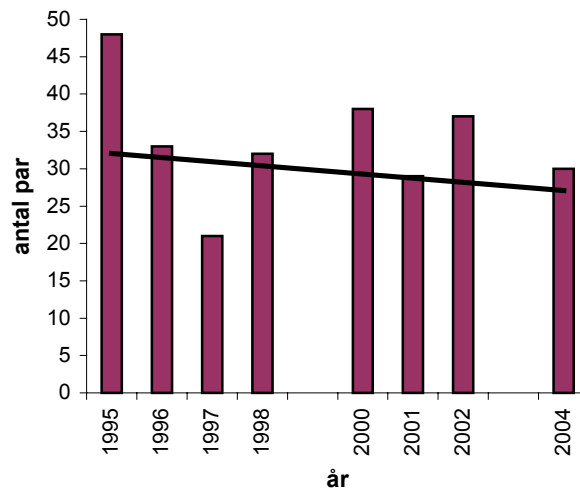

Fig. 3: Udviklingen i antallet af ynglepar af Hedehøg i perioden 1995 til 2004. Der er ingen data fra 1999 og 2003.

2.9. Ynglesucces

Der kom i alt 25 unger på vingerne fordelt på 13 reder. Det var gennemsnitligt 1,85 flyvefærdige unger pr. udflyet kuld, hvilket er lavt i forhold til gennemsnittet for Slesvig-Holsten. I 2002 var tallet 2,4 flyvefærdige unger pr. par med succes. (Fig. 4).

Produktionen af flyvefærdige unger i forhold til det samlede antal yngleforsøg var på 0,8 i 2004. Dette er lidt bedre end i 2002 (med ca. 0,7 unger), men det samlede antal ynglepar var væsentligt lavere i 2004 end i 2002 hvor 37 par gjorde yngleforsøg. For at kunne vurdere hvor stor en årlig ungeproduktion der er nødvendig for at bestanden af Hedehøg er stabil på langt sigt skal man kende dødeligheden i bestanden. Hertil kræves et stort ringmærkningsmateriale hvilket ikke kendes for danske forhold. Hollandske undersøgelser vurderer, at en gennemsnitlig årlig ungeproduktion på mere end 1,5 unger pr. par i ynglebestanden er nødvendig for at modsvare dødeligheden i bestanden.¹ En ungeproduktion på kun 0,8 unger i 2004 er derfor helt utilstrækkelig. Ynglesuccesen i Slesvig-Holsten² var i 2003 på 1,7 unger per påbegyndt yngleforsøg for 42 par og gav således mere end 70 flyvefærdige unger. Forskellen skyldes især, at man i Slesvig-Holsten har haft et veltilrettelagt beskyttelsesprogram siden midten af 1990'erne, hvilket i 2002 medførte at 71% af yngleforsøgene syd for grænsen resulterede i flyvefærdige unger. I Sydjylland var det i 2002 kun 19% af yngleforsøgene der producerede flyvefærdige unger.

¹ Ben Koks. Pers. Medd.

² Jagd und Artenschutz. Jahresbericht 2003. Ministerium für Umwelt, Naturschutz und Landwirtschaft des Landes Schleswig-Holstein. Pp. 51-52. (http://landesregierung.schleswig-holstein.de/coremedia/generator/Aktueller_20Bestand/MUNL/Brosch_C3_BCRe_20_2F_20Publikation/PDF/Jagd__und__Artenschutz,property=pdf.pdf)

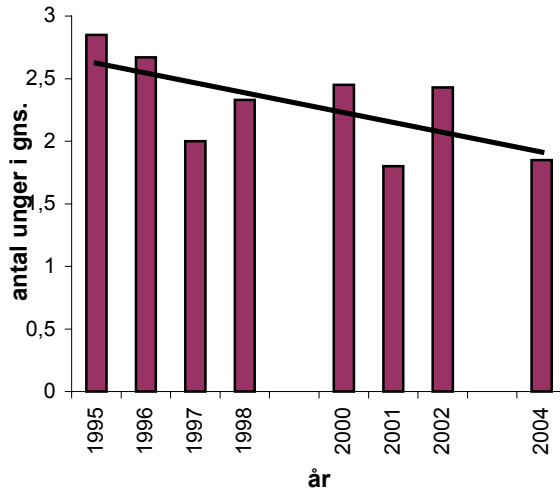

Fig. 4: Antal unger pr. par med succes i perioden 1995-2004. Tendensen er negativ.

Biotopvalg

Valget af ynglebiotop blev fastslået for 22 af de 26 par der blev registreret. Fordelingen af ynglepar på de enkelte redebiotoper ses i Fig. 5, og fordelingen af biotoperne fremgår af Tab. 2. Til forskel fra 2002 var der ingen ynglepar i vinterbyg eller rug.

Redeplacering i 2004 (n=22)

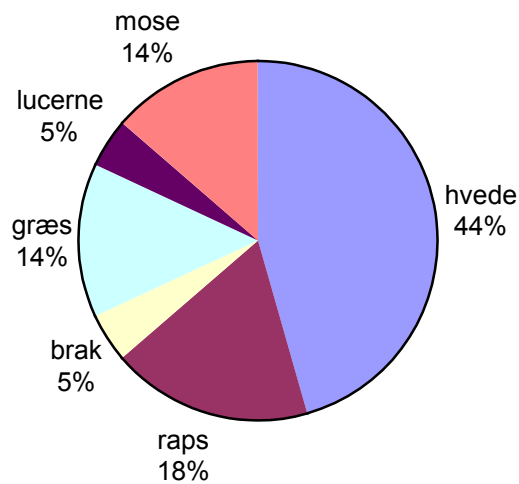

Fig. 5: Redeplacering for 22 par i 2004. Der var ingen reder i rug og byg. Kun 3 reder (13%) var ikke placeret i dyrkede områder eller brak.

Delområde	Ynglehabitat									
	Varde Ådal	Ribemarsken – Vilslev Eng	Ribe Østerå & Birkelev	Husum Eng/Misthusum	Ballum Eng & Ballum By	Hjerpsted – Bunije Ballum	Romø	Tøndermarskens ydre koge	Indlandspar	Habitat i alt
Mose	1		2							3
Græs		3								3
Brakmark					1					1
Vinterhvede				1	5	3		1		10
Vinterraps					2			2	1	5
Vinterbyg										0
Vinterrug										0
Lucerne						1				1
Ukendt			2				1			3
Område i alt	1	3	4	1	8	4	1	3	1	26

Tab. 1: Oversigt over valg af redebiotop for 26 par i de enkelte delområder i 2004.

2.10. Høstens forløb i 2004

Starten på høsten trak ud med godt 14 dage pga. den kølige og regnfulde sommer. Der var ingen par i vinterbyg hvor høsten startede omkring den 20. Juli. Skårlægning af vinterraps blev også påbegyndt på dette tidspunkt. De aktuelle rapsmarker med reder af Hedehøge (2 par i Ballum og et par ved Kongens Mose) blev ikke skårlagt men i stedet høstet direkte, på et senere tidspunktet. Det betød at ungerne var på vingerne på høsttidspunktet.

Høsten af vinterhvede blev påbegyndt en uge ind i august, men efter få dages godt høstvejr gik høsten atter i stå resten af måneden pga. regn. Der har derfor i 2004 ikke været problemer med høsttidspunktet i forhold til de reder der var placeret i vinterhvede.

2.11. Overvågningen af reder i dyrkede marker

I forbindelse med lokaliseringen af rederne betød det nære samarbejde med de to amters forvaltning, at der var muligt fra dag til dag at få præcise oplysninger om ejerforhold.

I flere tilfælde var det landbrugskonsulenten, der formidlede kontakten til den berørte ejer, hvilket var en stor hjælp for DOF's projektmedarbejder.

Flere af de ejere der blev kontaktet, havde fra tidligere år kendskab til Hedehøgen og generelt blev der udtrykt stor forståelse for projektet.

Af de 14 reder der blev lokaliseret i afgrøder, blev de 11 afmærket efter aftale med ejeren og/eller brugeren. De resterende blev ikke afmærket, da disse befandt sig i rapsmarker, der var meget vanskeligt tilgængelige. Imidlertid betød vejrliget at dette ikke viste sig at være nødvendigt. Afmærkningen blev foretaget med bambuspinde og enkelte blev erstattet med mere synlige stokke før arbejde i marken. De fleste markeringer blev atter fjernet efter at ungerne havde forladt redestedet.

2.12. Presse- og informationsaktiviteter

Der blev i starten af juni i forbindelse med aftalens underskrivelse udsendt en fælles pressemeddelelse fra Skov- og Naturstyrelsen. Denne resulterede i omtaler i flere aviser, bl.a. Søndagsavisen d. 11. juli. Desuden var der god omtale af projektet i Radio Syd d. 16. Juli, der i løbet af juni og juli lavede yderligere 3 indslag om Hedehøgen. Presseomtalen vurderes at have nået de fleste potentielle værter for Hedehøge, men resulterede dog ikke i henvendelser om fund af ynglende Hedehøge.

Der er blevet udarbejdet en oplysende hjemmeside om Hedehøgen som omtaler følgende: Generelt, udbredelse, yngleforhold, beskyttelse og Projekt Hedehøg. Hjemmesiden er lagt ud på Dansk Ornitologisk Forening's hjemmeside med adressen: <http://www.dofbasen.dk/DATSY/datsyart.php?art=02630>

2.13. Hollandske undersøgelser

DOF's projektmedarbejder foretog i dagene 27. og 28. juli et hurtigt studiebesøg i Holland hvor der udføres en intensivt beskyttelse af Hedehøgen samt et grundigt undersøgelsesprogram. I provinsen Groningen tæt på grænsen til Niedersachsen, som udgør artens hovedudbredelse i Holland, undersøges hvilke fourageringsområder og hvilke fødeemner der er af betydning for Hedehøg³. Undersøgelsen foregår ved en meget tæt overvågning af de enkelte reder. Der er i flere år ringmærket individer som unger med en individuel farvekode, der gør det muligt i felten at kunne genfinde individer og derved indhente information om spredningen af Hedehøgene fra de Hollandske yngleområder. Tidligere ringfund tyder på, at de Hedehøge der er klækket som unger langs Vadehavet fra Holland til Danmark i ikke ubetydeligt omfang kan dukke op som ynglefugle i hele dette område. Det har den betydning, at de danske og hollandske fugle tilhører samme bestand og at beskyttelsen af denne art derfor bør have et internationalt aspekt.

I 2004 er undersøgelserne udvidet til at omfatte to radiomærkede hanner hvis fødesøgningsadfærd kortlægges i detaljer. Samtidig med disse etologiske undersøgelser udføres en storstilet undersøgelse af mulighederne for at øge naturindholdet i agerlandet i de områder hvor Hedehøgene yngler. Dette gøres især ved at udlægge brakarealer fordelt som striber langs grøfter og kanaler eller som gentagne bæltter gennem marker. Ved at sprede brakarealerne er det muligt at øge randeffekten meget betydeligt. Brakarealerne udgør vigtige yngleområder for bl.a. Sanglærke, Gul Vipstjert, Agerhøne, Vagtel og Engsnarre, såvel som mus og harer. Der eksperimenteres i den forbindelse med at vedligeholde brakarealerne på en måde så mængden af insekter er særligt stor. Ved afpudding af arealerne tilstræbes at sikre favorable muligheder for agerlandets fugle- og dyreliv samtidig med at uønsket frøspredning til de dyrkede arealer begrænses.

³ <http://www.grauwekiekendief.nl/index2.php> :status NL.

Fig. 6: Eksempel på hegning af en rede af Hedehøg i en lucernemark i Groningen, Holland. Det elektriske hegn er forsynet med en impulsgiver og beskytter effektivt mod ræve. Hegnet kan opsættes af 2 personer på under et kvarter og måler 4x11 meter. Foto: Lars Maltha Rasmussen.

Det foreløbige indtryk af de hollandske undersøgelser viser, at man har kunnet fastholde antallet af ynglende Hedehøge efter deres genindvandring. Dette skyldes, at man har sikret fortsat gode fourageringsmuligheder kombineret med beskyttelsesforanstaltninger omkring rederne. Det er målet, at der skal yngle ca. 60 par, hvilket i Holland vurderes at være et passende antal til at fastholde arten på langt sigt. Man vurderer dog, at landskabet grundlæggende er ændret så meget, at man inden for overskuelig tid ikke kan forestille sig, at Hedehøgen atter får ynglemuligheder i mere naturlige biotoper. De dyrkede arealer vil fortsat udgøre artens fourageringsområder og redebiotop. Derfor vil en fortsat beskyttelse af arten være nødvendig for at fastholde den som ynglefugl. Ved at sikre optimale fourageringsmuligheder vil beskyttelsesindsatsen kunne koncentreres til de bedste områder.

3. Internationale forpligtelser

Grundlaget for Projekt Hedehøg er bl.a. at sikre at Danmark lever op til sine internationale forpligtelser som følge af EU medlemskabet. I det følgende er der derfor redegjort for disse forpligtelser og det vurderes i hvilken udstrækning dette projekt kan medvirke til at opfylde disse.

3.1. Hedehøgens beskyttelsesmæssige status

Hedehøgen er opført på EF-fuglebeskyttelsesdirektivets liste I ⁴. EF-fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 har som formål at beskytte og forbedre vilkårene for

⁴ <http://www.skovognatur.dk/natura2000/arter/hedehoeg.htm>

de vilde fuglearter i EU. Det sker bl.a. ved at medlemslandene opretter fuglebeskyttelsesområder.

Der er udpeget 112 EF-Fuglebeskyttelsesområder i Danmark og 254 habitatområder. Disse udgør tilsammen Natura 2000.

Habitatdirektivet og Fuglebeskyttelsesdirektivet rummer også en forpligtelse til overvågning af de arter og naturtyper som omfattes af direktivet. Overvågningsresultatet skal rapporteres til Europakommissionen hvert 6. år. Overvågningsforpligtelsen af direktiv-arter og naturtyper er nu integreret i det nationale overvågningsprogram for vand og natur – NOVANA – der træder i kraft fra 2004.

Tab. 2: Natura 2000 områder. *Signaturer: Fed skrift: Hedehøg indgår i udpegningsgrundlaget og ynglede i 2004⁵. Kursiv: Hedehøg ynglede i 2004 men indgår ikke udpegningsgrundlaget. I de øvrige nævnte områder udgør Hedehøgen en del af udpegningsgrundlaget, men ynglede ikke i 2004.*

49: Engarealer ved Ho Bugt
51: Ribe Holme og enge med Kongeåens udløb
56: Filsø
57: Vadehavet
60: Vidåen, Tøndermarsken og Saltvandssøen
61: Kongens Mose og Draved Skov
62: Tinglev Sø og Mose, Ulvemose og Terkelsbøl Mose
63: Sønder Ådal
65: Rømø
67: Ballum og Husum Enge og Kamper Strandenge
69: Kogsbøl og Skast Mose
70: Frøslev Mose

For at kunne vurdere status for de udpegede arter er der udarbejdet kriterier for gunstig bevaringsstatus, herunder for Hedehøg⁶. På baggrund af de hidtil foreliggende oplysninger er artens nationale status angivet som ”ugunstig-stabil”.

På det nationale niveau vil bevaringsstatus vurderes at være gunstig hvis der findes ynglepar i mindst 8 af de 9 områder hvor arten er en del af udpegningsgrundlaget. Dette var langt fra tilfældet i 2004, hvor der var ynglepar i kun to af de ni områder, hvor Hedehøgen er en del af udpegningsgrundlaget. I 2004 var der tilsammen tre ynglepar i to af de områder hvor arten er en del af udpegningsgrundlaget, nemlig Rømø og Tøndermarsken.

Derimod var en væsentlig del af det samlede antal ynglepar i tre andre EF-Fuglebeskyttelsesområder hvor arten ikke var med i udpegningsgrundlaget (se Tab. 2). Der var således 12 par med yngleforsøg i 3 EF-Fuglebeskyttelsesområder, hvor den imidlertid ikke er med i udpegningsgrundlaget. Uden for beskyttelsesområderne var der i

⁵ <http://natura2000.sns.dk/fuglebeskyttelse/oplysninger/udpegningsgrundlag/>

⁶ Bjarne Søgaard et al. 2003: Kriterier for gunstig bevaringsstatus. Naturtyper og arter omfattet af EF-habitatdirektivet & fugle omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. Faglig rapport fra DMU, nr. 457, 2. udgave, 2003 pp. 353.

alt 11 yngleforsøg. Det skal bemærkes, at der ikke var ynglende Hedehøge i område 57: Vadehavet. Dette område omfatter fortrinsvis strandegne og vadeblader, hvor der ikke er muligheder for ynglende Hedehøge. Det er tvivlsomt, om der på noget tidspunkt har været ynglende Hedehøg i dette område, som dog er vigtigt for fouragerende Hedehøge der yngler i de tilstødende områder.

Alene på baggrund af fordelingen af parrene kan det derfor konstateres, at bevaringsstatus ikke er gunstig.

Set i forhold til antallet af ynglende Hedehøge er der heller ikke tale om en gunstig bevaringsstatus. Kriteriet er at det samlede antal ynglepar skal udgøre 50 par og være stabilt eller stigende over en 12-årsperiode. Der foreligger data til at kunne skønne udviklingen i antallet af ynglende Hedehøge inden for de sidste 10 år. I den periode er antallet af ynglepar aftaget. I 1995 skønnedes antallet at være 48 par. Antallet har siden svinget mellem 21 og 48 par, med et gennemsnit på 33 par og med en negativ tendens. Med ca. 30 par placerer 2004 sig lidt under middel for de sidste 10 år og væsentligt under de 50 par.

Det skal bemærkes, at registreringsindsatsen ikke har været ensartet i de foregående år. Især har registreringsindsatsen i etableringsperioden visse år været minimal. Det betyder en undervurdering af den faktiske bestand. Det ændrer dog ikke ved den vurdering at antallet af ynglende Hedehøge skønnes at være faldet fra knap 50 par i 1995 til 30 par i 2004.

Det skal også bemærkes, at udbredelsen af Hedehøg er væsentligt indskrænket i forhold til tidligere. Det ses bl.a. af, at yngleforekomster i den nordlige del af Vadehavet, samt i de Sønderjyske moser er gået meget tilbage eller helt forsvundet. De par der har haft ynglesucces har været koncentreret til et meget begrænset område strækkende sig fra den sydlige del af Ballum Enge til Tøndermarsken.

Ynglesuccesen var i 2004 bedre end i 2002, men overordnet set stadig helt utilstrækkeligt til på længere sigt at øge bestanden til det ønskede niveau på 50 par.

Over de sidste 10 år synes ynglesuccesen at være faldet. Både når man ser på ungeproduktionen for succesfulde par og for samtlige par. Der er en vis usikkerhed på disse tal. Trods usikkerheden er tallene dog så lave at det må anses for givet, at der i de senere år ikke er produceret tilstrækkeligt med flyvefærdige unger til at opretholde antallet af ynglepar. Dette kan være en væsentlig grund til tilbagegangen i antallet af ynglefugle.

3.2. Hvordan opnås en gunstig bevaringsstatus?

Det overordnede mål med dette projekt må være at opnå en gunstig bevaringsstatus for Hedehøgen i Sydvestjylland. Et af midlerne er at sikre en reduceret dødelighed som følge af markarbejde omkring ynglende Hedehøge. I Slesvig-Holsten, hvor der har været et kontinuert projekt til beskyttelse af Hedehøg siden begyndelsen af 1990'erne, er antallet af succesfulde ynglepar steget fra 54% til 80% i samme periode. Det skyldes overvejende en reduktion af dødeligheden forårsaget af landbrugsaktivitet.

Spørgsmålet er om en reduktion af den del af dødeligheden der skyldes landbrugsaktiviteter alene vil være tilstrækkeligt til at forbedre ynglemulighederne for Hedehøgen i Sydvestjylland. Situationen i 2004 viser, at selv om dødeligheden som følge af landbrugsaktiviteter helt var fraværende var den samlede ynglesucces for lav. Der er derfor flere faktorer der er afgørende for om bestanden atter kan øges.

Det er i den sammenhæng afgørende at ynglesuccesen skal være tilstrækkelig høj. Det vurderes, at der gennemsnitligt skal flyve mere end 1,5 unge pr. påbegyndt yngleforsøg pr år, for at en bestand skal være stabil. Antallet af unger pr. succesfulde par var i 2002 på 2,4, hvilket er omkring gennemsnittet af de fleste europæiske undersøgelser. I 2004 var der kun 1,9 unger pr. par med succes. Set i forhold til det samlede antal yngleforsøg giver det kun 0,7 flyvefærdige unger, dvs. kun det halve af hvad der som gennemsnit burde opnås. Det lave antal flyvefærdige unger pr. par med succes kan skyldes usædvanligt dårligt vejr omkring klækketidspunktet. Det stormende vejr og regn umiddelbart efter Skt. Hans decimerede nogle af kuldene. Dette er dog en af de faktorer, der ikke kan ændres på.

Endelig spiller prædation også en rolle for hvor mange unger, der kommer på vingerne. Fra sæsonen 2004 vides det med sikkerhed, at en rede blev præderet af ræv under rugningen. Yderligere en rede blev præderet af ræv med næsten flyvefærdige unger. En rede blev sandsynligvis præderet af Rørhøg med halvt store unger. Det er også muligt, at en del af de par der kunne registreres i etableringsperioden er blevet præderet af ræve. Overordnet synes prædation dog generelt at være lav i korn- og rapsmarker. Omkring udflyvningstidspunktet kan prædation også betyde at dele af et kuld går tabt. Det er muligt at reducere den negative virkning af prædation ved at sikre de mest udsatte reder med elhegn. Dette har vist sig at være en meget effektiv metode i Holland.

Prædation har formentlig også en afgørende betydning for valget af redebietop. Det faktum at antallet af ræve i Sydjylland, siden ophøret af den seneste rabieskampagne i 1984 er mere end 10-doblet, kan have haft en afgørende betydning for Hedehegens markante skift af redebietop væk fra moser, heder og tagrørsbevoksninger til de dyrkede arealer, hvor erfaringen viser at rævene inden høst næsten kun færdes i sprøjtesporene.

I de seneste år er der nedlagt et stadigt stigende antal ræve på Rømø, hvor der indtil for få år siden ynglede flere par Hedehege. Fødemulighederne på Rømø skønnes at være gode og det er meget muligt, at det enlige par der blev registreret på Rømø har haft rede i en afgrøde, snarere end på hedeområderne, hvor det tidligere var almindeligt at finde Hedehege.

Den lave samlede ynglesucces skyldes også, at antallet af ynglepar der opgav forholdsvis tidligt i ynglesæsonen, dvs. i æglægnings og rugeperioden, var ret stor. Inklusive det vurderede antal af par der var tilstede i etableringsperioden drejer det sig om 10 par eller en tredjedel af samtlige ynglepar. Der kan være flere grunde hertil. Årsagerne kan være menneskelige forstyrrelser, prædation eller utilstrækkelige fødemuligheder. Det er vanskeligt at vurdere hvor stor betydning prædation har. Nogle af de par der forsøgte at yngle i afgrøder som græs og lucerne opgav pga. forstyrrelser som følge af landbrugsdrift.

Fødemulighederne er givetvis en nøgelfaktor. Gennem ynglesæsonen varierer de foretrukne byttedyr. Således har småfugle som unger af Sanglærke, Engpiber og Gul Vipstjert og andre jordrugende småfugle stor betydning i etableringsperioden. Hunnen af Hedeheg der er større end hannen, kan desuden tage små harekillinger, hvilket kan være af stor betydning først på sæsonen. Mus udgør i Holland hovedføden i ungeperioden, og et godt museår er ensbetydende med en god ynglesucces. Den hollandske bestand af Hedeheg har siden 1992 ligget på omkring 35 par. I 1987 var den imidlertid næsten forsvundet, idet der det år kun ynglede 3 par. Braklægning af store arealer betød dog stærkt forbedrede fødemuligheder og som følge heraf genindvandrede arten som ynglefugl og i løbet af kun tre år fra 1989 til 1993 steg antallet fra 6 par til 40 par.

Den nuværende udbredelse af Hedehege i Sydvestjylland, hvor arten er indskrænket til overvejende at yngle med succes på dyrkede marker i et smalt bælte langs Vadehavet, er

formentlig et udtryk for at der her er de mest optimale fourageringsområder kombineret med acceptable redemuligheder. Det der karakteriserer fourageringsområderne er dels at disse er særligt fuglerige, og at der er forudsætninger for en meget stor bestand af mus. Der er endnu betydelige vedvarende græsarealer, selvom denne arealtype er indskrænket væsentligt i forhold til tidligere. I den sammenhæng er det af betydning at fourageringsområderne generelt udgøres af meget lerholdige jorder, som har bedre forudsætninger for store bestande af mus og småfugle.

I princippet har Hedehøgene med deres nuværende valg af redbiotop og et udbredt areal med vinterafgrøder særdeles mange muligheder for at yngle nær de bedste fourageringsområder. Den nuværende udbredelse af Hedehøg i Sydvestjylland kan tyde på at fourageringsmulighederne i agerlandet generelt er blevet forringet gennem de sidste 10-15 år. Andre undersøgelser peger også på at fugle- og dyrelivet i agerlandet generelt er gået tilbage.⁷

Det er givet, at hvis det er muligt at øge naturindholdet i marsken på forlandene og agerlandet der omgiver de nuværende og tidligere yngleområder for Hedehøg, vil det kunne have en afgørende positiv effekt på ynglesuccesen og antallet af ynglende Hedehøge.

I den forbindelse vil det være af stor betydning, at fastholde og retablere arealerne med vedvarende græs i Natura 2000 områderne, ligesom en mere målrettet udnyttelse af brakarealer til forøgelse af naturindholdet vil kunne få en væsentlig betydning.

4. Sammenfatning og konklusioner

Projekt Hedehøg blev i juni 2004 indgået som en aftale mellem Skov- og Naturstyrelsen, Dansk Landbrug, Ribe Amt, Sønderjyllands Amt og Dansk Ornitologisk Forening. Aftalen har til formål at sikre en bedre beskyttelse af ynglende Hedehøg i dens hovedudbredelsesområde i Sydvestjylland.

Samarbejdet mellem de berørte parter har fungeret godt. Det har været af stor betydning at Dansk Landbrug aktivt har medvirket ved aftalen. Udførelsen af feltarbejdet har fundet sted uden problemer.

Resultatet af feltarbejdet betød at antallet af ynglende Hedehøge i 2004 anslås til at være ca. 30 par. Af disse par blev 22 lokaliseret og heraf ynglede de 19 i afgrøder. I alt 11 reder i afgrøder blev afmærket for at beskytte disse mod markarbejde. Imidlertid trak høsten ud med flere uger i forhold til tidligere år, og det vurderes, at der i 2004 ikke blev ødelagt redekuld som følge af landbrugsaktiviteter i høsten. Derimod er mindst tre yngleforsøg i græsmarker og sandsynligvis et forsøg i en lucernemark gået til pga. landbrugsaktiviteter i rugeperioden. Det vurderes at bevaringsstatus for Hedehøgen er ugunstig og bestanden er i fortsat tilbagegang. Ynglesuccesen var i 2004 under en unge pr. par. For at fastholde bestanden på længere sigt må gennemsnittet over en årrække ligge på over 1,5 unge for samtlige par.

For at sikre en gunstig bevaringsstatus for Hedehøgen vil det være nødvendigt fortsat at sikre reder i afgrøder mod ødelæggelse og forstyrrelse. Det vil være nødvendigt at kunne hegne særligt udsatte reder for at undgå prædation af ræv.

Da et stigende antal Hedehøge yngler i afgrøder som græs og lucerne, er det vigtigt at indsatsen tidligt på sæsonen øges for i tide at opspore disse.

⁷ Kilde: Jacobsen, E. M. (1996): Punkttællinger af ynglefugle i eng, by og skov 1995. Danmarks Miljøundersøgelser og Dansk Ornitologisk Forening. 47 s.

Overordnet er det af stor betydning at sikre optimale fourageringsmuligheder i de områder hvor Hedehøgen yngler. Dette kan dels gøres ved at sikre og retablere arealer med vedvarende græs, dels ved at øge naturindholdet i de dyrkede områder ved en målrettet indsats i de nuværende og tidligere yngleområder.

Det bør undersøges om det vil være muligt at udføre et demonstrationsprojekt med Landdistriktsmidler fra Direktoratet for FødevareErhverv der kan belyse på hvilken måde man bedst øger naturindholdet i de arealmæssigt store områder, hvor Hedehøgen er en del af udpegningsgrundlaget som Natura 2000 områder, og på de store arealer, som i dag udgør Hedehøgens vigtigste yngleområder langs Vadehavet.